

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • номер 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • номер 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • номер 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
Педагогика**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • номер 1

**ХИМИЯ
ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • номер 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научнообразователно списание
• година XX, 2012 • номер 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XXI, 2012 • номер 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
• година XXXV, 2012 • номер 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

2

11 – 17 ЯНУАРИ 2018 Г.

За реалното и действителното

Откъс от „Върху обектите
на времесъзнанието“

Коста Бенчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

1. Съществуват ли степени на невероятност?

При движение между собствени имена (логически или конкретни – индексикалии като „днес“ или демонстративи като „аз“ и пог., имат свойството да се променят като референти в езика, както „сега“ преминава през „отрезките“ на времето, оставащо едно и също абстрактно, но – променящо се като конкретност) и дескрипции, които така или иначе са във времето, не само няма какво да попречи, но дори е задължително различаването на нива на битието, модализирането според вида съществуване на обектите (възможността нещо да съществува, също самата тя съществува – и като действителна, и като заедно с това възможна да е възможна, защото, ако беше невъзможна, нямаше и да е действителна като възможност). Броят на такива нива е неограничен при едно „пограждане“ (водене по аналогия при изграждането) на нещо като теория на типовете при модалностите, както е неограничено и с неопределено количество отделни и специфични значения значението на думи като „съществувам“, откъдето едва става видна разликата между действително и реално. „Действително“ наричаме само реалното на „нулева степен“ – съществуващото тук и сега, при нас, в нашия свят и мислене (действащото в тях). Други неща могат да бъдат реални, но заедно с това и недействителни, защото не действат тук и сега, към нас, а един вид се „изчаква“ някои от тях да се задействат: без отчленяване на този етап между обективно и субективно. Разликите между степените (нивата) на съществуване дават реалното и по-малко реално (като безкрайно клонене към границата на нереалното) в различни семантични светове според силата (или: обема) на вероятността. Така например при хвърляне на зар вероятността да се падне 7, е практически (!) = 0 в нашия свят (тя е нереална, но това не значи, че не съществува съвсем, като също така и не е действителна). Влиянията,

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Георги Апостолов

E-mail: apstlv@swu.bg

Редактори

Д-р Атанаска Чолакова

0889 22 20 42

Николай Кънчев

0888 81 56 45

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 4/2017:

ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

Хегел и Байрон. Диалог между
„Феноменология на духа“ и мис-
терията „Каин“ / Деян Пенчев

МЕТАФИЗИКА

Types of Rationality – Genesis
and Overcoming of Alienation (The
Contradiction) / Georgi Donev

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

Върху обектите на времесъзна-
нието / Коста Бенчев

**ЛОГИЧЕСКИ
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА**

Моделиране на истината в логическото пространство / *Силвия Кръстева*

**ФИЛОСОФИЯ
И РЕЛИГИЯ**

“God’s Elect Nation” Myth: Religious and Secular Dimensions / *Nonka Bogomilova*

The Russian Orthodox Church: Building a Doctrinal National Identity in the Beginning of the 1990s / *Heta Hurskainen*

**ФИЛОСОФИЯ
НА ИЗКУСТВОТО**

Красотата и любовта в света на Владимир Соловьов / *Добромир Добрев*

Sherry by Eliane Lima (USA, 24 m. 2017) / *M. Kennedy Volcofsky*

НОВИ ЗАГЛАВИЯ

Наистина, философията, кому е нужна? / *Желязко Стоянов*

ГОДИШНО СЪДЪРЖАНИЕ

точките на контакт между тях (степените, нивата) условно, качествено не засягат реалността, а само действителността. Не е необходимо нещо да е толкова реално, колкото е действително, и обратно. Но тъй като сякаш е по-невъзможно да се падне 7 от 8 или от 225, то един парадоксален отговор на затруднението за елиминиране на която да е от тези възможности е, че макар да е невъзможно да се падне 7 или 8, или 225 и пр., то второто („8“) може да бъде класифицирано като „по-невероятно“ (от „7“), с по-слаба степен, сила, обем на вероятността за него. Логически е непротиворечиво хвърляне на зар, при което поради намеса на външни технически, фокуснически, илюзорни, физиологически или магически сили или на моментно и траещо колкото е необходимо смущение в зрението хвърленото число на зара да е 7, защото самият зар изглежда като такъв със 7 страни или като с 6 страни, но на едната се чете „7“. А какво да кажем за логическите истини – възможно ли е вероятността $x=x$ да бъде не 1, а по-малко? Все пак този x е само знак за обекта x , към който ние нямаме никакъв „извънзнаков“ подход и винаги го интерпретираме – по един или друг начин, с ограничения и в контекст, и с несигурност относно интерпретациите ни. Може ли $2=2$ да бъде разгледано като вероятно 100%, т.е. като необходимо, но в същото време да допуснем, че има безкрайно много на брой приложения и приводими интерпретации (ако не и реални състояния на нещата, случаи), в които би било възможно, макар и с вероятност под единица, 2 да не е равно на 2? Зависи ли това от интерпретацията и доколко интерпретацията, ако зависи от други неща, зависи от тях и кои са те? Дори идеалните обекти могат да се определят като теоретически „флуидни“, защото идеалният газ не съществува не само в лабораторията, но не съществува и в пълнота (като действителен, като актуален – встрани от условията, задаващи математическия му модел) на 100% никъде другаде, дори и в мисленето; и ако бъде прието чрез него да се обясняват реалните (в смисъл на „действителните“) газове, то това би била една доста по-смела стъпка дори от все още нито отхвърлено, нито прието като обяснено „положение“, че микросветът със законите си фундамира макрообектите (вид редукионизъм). Също и обратното е не по-малко възможно, т.е. гигасветът да фундамира макрообектите и микрообектите или пък само макрообектите, както и изобщо нищо да не фундамира нищо, в никое направление.

2. Процесът на конструиране

Тогава „кръглият“ квадрат ще е с вероятност = 0 за съществуване, ако то, разбрано като съвкупност от негови свойства, а „нормалният“ ще е с вероятност = 1, т.е. ще е необходим, като помежду тях ще има безброй междинни вероятности, тези обекти – и невъзможните (което е неточен израз, защото това са по-скоро „много“ близките до 0 като вероятност) се появяват или ще се „раждат“ интуитивистки, в момента на мисленето им, което обаче съвсем не значи, че ще се появяват континуално. Погледнато отпреди това, финистки, те изобщо няма да „съществува“ и така ще има дискретност „в“ и „преди“ започването на тяхното съществуване. Тогава квадрат с 4 страни, от които всяка има равен (приет за безкрайно голям) брой точки във всяка една от тези четири страни, ще се различава ли от квадрат, в който една от страните има 1 точка повече

спрямо останалите 3? Това би се изтъквало като първото отклонение „нагору“, от 1 към 0 като вероятност от „минимално-ненормален“ към („максимално-ненормален“ (т.е.: към кръгъл) квадрат, с различна мощност в безкрайността на тази страна към безкрайностите на другите страни, при което трябва да се има предвид дали може да има разлики в мощността между безкрайности, които, колкото и да са те на брой при сравнението им една с друга, не са актуални.

Ето защо, тъй като кръглият квадрат не е определен, преди да го помислим, т.е. преди да се опитаме да го дефинираме – успешно или не (като същото важи и за нормалния квадрат), е безсмислено да се пита дали той „съществува“. Смислено е да се пита само как би съществувал, ако го дефинираме по един или друг начин. Смислено е да се пита само за него за като подчинен на условности (възможности, вероятности). Съответно, ако го дефинираме като това, което е с движение от вероятност 1 към вероятност 0, проблемът с майнонгианството изчезва, тъй като кръглият квадрат вече се разбира като нещо, което е най-възможно близко до нулата като отклонение от нещото, което можем да мислим (да дефинираме) като това, което не можем да мислим (не можем да дефинираме), при което няма никакво значение дали приемаме (постулираме) скоростта на това движение, отклонение от 1 към 0 или от 0 към 1 (ако имаме обратния случай) като „Зенонова“, като безкрайно малка. Този квадрат, независимо дали е кръгъл, или не е, ще съществува само в езика, дори не само в мисленето, и така е с всички подобни неща, също така: и с отрицателните факти (фактът не е нещо „материално“, а е нещо процесуално; това, че в момента катерицата яде лешник, не е факт, доколкото има нещо общо с физическите предмети „катерица“ и „лешник“ – същите предмети биха присъствали и във факта, че в момента катерицата не яде лешник; фактът, че катерицата яде лешник, има своята фактичност в моменталното, в момента, в яденето на лешник(-а) от катерицата, а не в катерицата и в лешника, взети сами по себе си заедно или поотделно – точно както фактичността на факта, че катерицата в момента не яде лешник, се състои в моменталното неядене от страна на катерицата на лешник; по такава причина фактите винаги трябва да са снабдени с индекс за време, а вероятно – и за пространство, иначе не биха могли да участват като положителни или отрицателни в правенето на истината или неистината на съответстващите им или не пропозиции, така че фактите необходимо трябва да имат и положителна, и отрицателна „страна“, или „измерения“). Вярно е, че катерицата сега яде лешник. Вярно е, че катерицата тук яде лешник. Вярно е, че катерицата сега и тук яде лешник – защото може да яде лешник сега, но не тук, или тук, но не сега, или нито сега, нито тук и пр. Това е фактът като процес и неслучайно една и съща фраза, като „Аз съм станал“, е вярна, истинна, ако съм станал (стоя) прав, и не е вярна, не е истинна, ако съм седнал в стола – дори без да е снабдена с етикетата като „сега“ или „тук“, защото кръглият квадрат не е факт в смисъл на сетивно възприемаемо и постоянно, завършено, нещо (няма вещь, която да го възпътява), но не е факт и в смисъла на представа или конструкт (няма идея или дефиниция, които да го описват, представят) – и двете за разлика от нормалния квадрат.

Въпросът се изменя – как тогава ще могат да съществуват езикови формулировки за неща, които нямат друго съществуване освен съществуването си в езика, и то плюс маркера за невъзможност в самата формулировка, която така се оказва недефиниция, неформулировка, та вече цялото звучи така: как можем да изказваме поредица от думи и знаци, които не означават нищо, и това съзвучно ли е с отрицателните факти, които очевидно не са такива, а означават нещо, макар и по начин, обратен на положителните факти? Как може да има формулировки, които не са формулировки (смислени), означава следното: как може да има безсмислени изказвания и по какво те се различават от смислените изказвания за отричане? Те трябва да се отличават по нещо, както и последните да се отличават от конгломерати на знаци от типа на „съществуването на изпиването от страна на Сократ на отровата за него“, което не е самата отрова, но не е ясно дали е факт, или не е, макар че очевидно е било действително (е действало).

Самите безсмислени изказвания са поне два вида – първо, случайни набори от знаци или звуци, като примерно „нтъзаск4с3мотхнт4“, и второ – неслучайни такива, като обсъждания „кръгъл квадрат“. Възможността за „казване“ на „нтъзаск4с3мотхнт4“ трябва да съществува, тъй като, ако не съществуваше, нямаше да има действителност на „нтъзаск4с3мотхнт4“, но „нтъзаск4с3мотхнт4“ просто не е изказване. Изказване ли е обаче „кръгъл квадрат“? Дори да не е, то пак трябва да има своята възможност, както има своята възможност изказването „Всъщност Сократ не е бил отровен по съдебно решение, а е умрял от препиване в компанията на Алкивиад“. Това са различни неща. Когато казваме „нтъзаск4с3мотхнт4“, ние създаваме „нещо“ (работим с езика само като с факт, не като факт и смисъл, не и като само смисъл без факт, което едва ли би могло да съществува – дори в мисленето) – и въпросът вече е: как можем да създаваме дотогава несъществуващи неща и от какво ги създаваме ние, както и – откъде? Откъде освен това разбираме, че „нтъзаск4с3мотхнт4“ е нещо, което е съществуващо или пък не е, след като то не означава нищо, ако е взето само по себе си („нищо“ обаче означа-

ват и думите на непознатите ни езици, както и много думи или съчетания в познатите ни езици)? Според горния възглед безсмислица не съществуват, тъй като „нпъзаск4с3мотхнт4“ има смисъл (той се състои от използваните знаци и от техния ред) – най-малкото, да бъде използвано като компютърна парола. Не можем да създадем 100% безсмислица поради природата на езика ни, дори да искаме. Изразът „нпъзаск4с3мотхнт4“ дори да не е част от езика, е факт; и „все още“, преди да бъде използван, не е знак, а факт. Това, че езикът създава факти, може да доведе до изчезването (липсата на необходимост) на понятието за факт извън езика и до изчезване на понятието за разлика между факт и нефакт, т.е. става ясна нуждата от дефиниране на „факт“ и уточняване на това дали езикът създава всички факти, или не, дори отрицателните, и как са свързани те с него.

С отрицателните факти (които обясняват и алтернативните версии на положителните факти) ситуацията е подобна, те не съществуват във физическата реалност, но съществуват в езика и са разбираеми като разлики, произхождащи от модалностите; като възможности, които имат минимална (степен на) прилика с положителните факти, не като твърди идеалности в съзнанието или извън него. Там те не съществуват в смисъла на положителните факти, а в друг смисъл и на друго ниво: като варианти (за комбиниране = сценарии за развитие), като възможности с определена вероятност. Така всичко опира до прилики, разлики и комбинации между тях и касае това дали има прилики и разлики извън мисленето ни (и) извън езика, или пък няма такива. Дали има поне нещо, което да им е изоморфно извън езика и мисленето; ако въобще може да се проблематизира, то: 100% прилика ще е тъждество, а 0% ще е отрицание на тъждеството. Нашето мислене се схваща по този начин като прекалено грубо и затова принудено да използва континуум за обясняването на света (прилики и разлики, но с повече, а не с по-малко на приликите), при пробването му за обхващане на дискретността, която е по-дискретна като реална от дискретността, определена просто като обратната на континуума, тъй като нейното съществуване просто изключва неговото съществуване (използваната дискретност спрямо използваната, спрямо конструираната континуалност). „Статичните“ неща, логиката, всъщност не са статични, а се генерират и не съществуват отпреди да спрем чрез определение на степен по сила техния стремеж им към единицата на вероятността, т.е. към необходимостта (като себеидентичност, като непроменливост). Те не са завършени никога, бидейки описания от нас на нещо, което не е от нас, но го което нямаме друг достъп освен описанието ни, и в този смисъл изобщо не е проблем да не приемаме това, че $x = x$. Докато не е станало равно, то не е равно дори на самото себе си, докато не сме го конструирали – интуитивно или не, като такова равно (ако изобщо имаме способността да го направим, защото тя е емпирична, не принципна).

3. Прилики и разлики

Може ли този динамичен и времево-модален подход да реши проблемите, заради които Ръсел критикува Майнонг, както и проблемите с отрицателните факти? Невъзможните неща не че съществуват или не съществуват, а се появяват или не, имат тенденция, която се изпълва или не, към съществуване, или по-скоро към несъществуване. Не бива да прибрзваме и да ги вземаме като вече готови и противоречиви, и така – като абсурдни, като след това се чудим как така те съществуват, след като по определение не би трябвало да съществуват, след като са -невъзможни. Модалностите се мислят вероятно, със степени на възможност, действителност и необходимост и случайност, защото зависят от други неща (модалности), по бейсмански схеми. Това може да обясни отрицателните факти, защото не работи със съществуване и несъществуване, а с прилики и разлики по нивата на типовете. Тогава и приликите, и разликите ще са като модалностите – без край (по-точно, без ограничение на възможността за генериране или за тяхно проследяване, като потенциална, не като актуална безкрайност) и ще са качествени (говорим за нашите разбирания, не за реалността – тя може спокойно и да е дискретна, и актуално-безкрайна и процесуална в сравнение с разбиранята за нея, които, като нереални, иреални, са потенциални, финитистко-интуитивистки и конструктивистко-номиналистки в мереологичен план – едни редове, които се появяват и изчезват, се раждат като събития – трептящи хармоници или дисхармоници помежду си със стремени към собствените си граници, което е дефиницията за простотата им, тъй като са без части, а това, което изглежда като цяло от части, е само редът между нещата без части, между простите неща). Именно това, и само това, че нещата не са цели с части, а са прости, обяснява как те могат безкрайно да клонят към собствените си граници. Клоненето тук е поява на нови и нови редове в редиците от състояния.

Чрез приликите и разликите става възможно не само да се смекчи феноменологическият приоритет на времето в полза на пространството, но и да се свържат модалностите с пространството. Там, където например аз съм като агент, е действителното. Там, където съм бил, е необходимото – не мога да го променя (това, че вече съм бил там); реката на Хераклит не е времеви проблем, а е пространствен проблем при този подход (през приликите

и разликите). Там, където мога да бъда, да стъпя, накъдето е открито да се придвижа, е възможното – макар че пространството, както и времето – е илюзия, не е нещо, а характеристика на нещо, не „съществува“ „просто така“, самостоятелно, защото, когато се местя, се променя и то (най-малкото поради и покрай връзката си с времето, при което изобщо не е задължително да „правя“ нещо, достатъчно е и бездействието като вид действие, което не е антиномия). Пространството е илюзия, защото се променя – когато съм на 5 метра от едно цвете и отида го или при него, вече не съм на 5 метра от него, значи – пространството като променящо се (изчезнала е дистанцията между мен и цветето, пространството е вече променено, защото моите характеристики, като на пространствен и така – като на част от пространството – са се променили, са променени), т.е. не е реално като обективно, универсално, самотъждествено. А не е реално, защото съществуващите неща не могат да се променят, тъй като промяната е изчезване (на нещо старо, дори когато е придружена от появата на нещо ново, на новото изобщо) и несъществуване и в действителност, и във възможност; та нали, ако те могат да се променят, то могат и да изчезват, а ако могат да изчезнат – няма да са (били) съществуващи като „планирани“ с достатъчно силна възможност още отсега занапред.

Дополкова именно и за времето може да се твърди, че то също е илюзия (по начина, по който бе направен опит да се покаже по-горе) именно защото изчезва, както (както?) пространството, макар и другояче. Но какво собствено означава нещо да изчезне (във времеви план)? Означава да не е на същото място (да има разлика в мястото) или да е на същото място, но да го няма (разликите с имането му да са повече от приликите при имането му): мачът е свършил, стадионът е празен – мачът не се играе на стадиона (вече). Човекът е пред огледалото, но брадата му я няма (обръсната е). На друго място ли са изчезналите (заради присъствието на нови разлики и тяхното умножаване спрямо старите прилики) неща относно мястото, в което са били, и къде, ако да? Ако са в същото място, но са променени – къде са бившите прилики? Това, че не можем да гадем отговор на тези въпроси, показва, че те са никъде, че не съществуват и че работната хипотеза не ни пречи да се допусне, че те не са и съществували въобще някога. Ходът на времето, предположеното изчезване, преходът от едно пространство в друго, второ пространство ли е, или е „само“ напускане, изоставяне на първото пространство (отиване в пространството на спомените, в идеалното, намаляване на измерения – от три в едно)? Сякаш е повече второто, понеже много по-лесно можем да си представим (да проведем логически не-невъзможен мисловен експеримент), че напускаме пространството (или част от него) – например, че сме безпътен дух, който е затворен в стая и преминава през стените ѝ, което е в подкрепа на реалното ни напускане на едни места и пристигане на други, отколкото да си представим, че сме нещо, за което не ече време или което е извън времето и не го усеща, че сме вечен чист дух или безчувствен камък. Ако пространството е не по-малко илюзорно от времето, то все пак откъде тогава идват, се появяват, разликите и накъде отиват, се насочват, приликите, ако изобщо отиват „някъде“? Силен канديدат за утвърдителен отговор е: „никъде“ – ако стоя, виждам приятел и му махвам с ръка, след което спирам да махам, ръката ми се връща там, където е била, когато не съм махал. Но тя не се е върнала в същото пространство отпреди махането, изтеклото време вече е направило това старо, „също“ пространство – друго. Така се обяснява чувството, което имаме, че времето е с посока, че е необратимо и че е по-бедно на измерения, на характеристики от пространството.

Нещата в миналото стават все по-далечни за нас, а това означава, че за да стават такива, някакви неща – нещата от бъдещето, са станали междувременно (преди това) по-близки за нас, та за да могат те през настоящето да се придвижат към, да отидат при (в) миналото, да станат минало и да продължат да се отдалечават там от „нас“ и настоящето (ни). Но миналото е по-открито за нас, отколкото бъдещето, ние го обзираме, макар и подвижно, натрупано и нарастващо едновременно, носейки го, то – раздуващо се, и затъмнявайки се, за разлика от тотално неизвестното и „точково“ бъдеще, от което винаги има само една точка освен точката на настоящето, „където“ първата, непосредствено пред нас, пред настоящето стояща, точка става втората (в настоящето) точка за разлика от многото точки в миналото. Пространството се явява психически гонякъде като балон, който има за настояще устието си (в една точка) и за бъдеще – устата, която надува въздуха-време в него (в тази втора точка, пак една), като въздухът-време се трупа в много точки в разширяващия се балон, който съдържа миналото. Как да изразим това, че макар миналото да ни е лошо и слабо, и съмнително дадено (неясно), то все пак ни е дадено, докато бъдещето (още по-неясно и несравнимо по-неясно) не е дадено и че именно способността ни, ако и да е несвършена, да обхващаме миналото, дава усещане за негова посока; най-малкото, за посоката, в която се движи разглеждането ни на миналото и към него, и обратно вътре в нас към самите нас като изходна точка на разглеждането, която точка сме ние и можем да разглеждаме и самото си разглеждане (да се наблюдаваме, докато си спомняме и преживяваме, да си спомняме как сме си спомняли, но не и да си спомняме как си спомняме

в момента, в който си спомняме)? Мечтата за бъдещето, плановете за него, предусещането му, очакването му, прогнозите за него – нищо от тези неща не го гарантира не като описание, а дори минимално, като настъпване на субстрат, който въобще да може да отговаря на описанието, т.е. – и заедно с това да е дадена възможността той да може не му отговаря. Те (мечтите, плановете, надеждите, упованията, прогнозите, пророчествата и т.н.) не са „него“ – точно както спомените не са миналото, а са „за“ миналото (бидейки те в един и същ смисъл самите и сега тук, и тогава там), но все пак тези спомени са го голяма степен по-тясно свързани с миналото и със спомняното, отколкото мечтите и плановете – с бъдещето, с мечтаното и планираното.

Ако времето се схване като разлики в пространството, като изчезване и промяна на пространството, то ще се разбере, че миналото го няма и че то дори не е в спомена, докато в същото време нямаме друг допир до него освен в този спомен, както и че бъдещето го няма, но до него нямаме изобщо допир. Ще се разбере, че именно първият допир дава усета или това, че ни се струва, че имаме усет за посока на времето, но само когато се занимаваме с миналото (т.е. че ни се струва, че както когато си спомняме и се движим към миналото, така и че и самото време се движи, но това, че вярваме то да се движи от минало към бъдеще, е погрешно – времето се движи, както се движат спомените – от настоящето към миналото, и докато си спомняме, настоящето, в което сме почнали да си спомняме, вече е станало минало). В този смисъл, винаги си спомняме, и докато си спомняме, си спомняме, от бъдещето към миналото, а никога – наобратно. Споменът повтаря, ретро-копира движението на времето като посока от бъдеще към минало, докато самото преживяване на времето (преди още да бъде спомняемо) е в противоположна, и то – в погрешна посока (от минало към бъдеще). Едва споменът е истината на времето, а не е неговата илюзия (тъй както истината е качество на съзнанието, а не на „света“, в който няма „истина“).

4. Едно работно определение на времето

Това е тясното по произход на „моментите“ („местата“, „позициите“), а не на „отсечките“, свързано с времето негово определение: (че възможното е бъдеще, че сегашното е действителното (състои се от случайно и безразлично, което непрекъснато се изменя в небезразлично) и че миналото е необходимото. Всичко в тази тройна класификация: от „днешна“ (сегашна, настояща) гледна точка, защото не може да бъде променено, ако това е критерият – променливостта, че възможното е, което може да се промени, действителното е, което се е променило, докато все още изглежда променящо се, необходимото е, което не може да се промени.

Трудността тук да се определи какво е било миналото, преди то да стане минало (абстрахираме се от посоката на времето и от това дали то изобщо има посока, или не, това няма значение, ако то е илюзия като съществуващо, както няма значение и ако се върти в кръг или в елипса, триъгълник и т.н.) – когато все още е можело да стане друго минало – а не е вече това (необратимо), което е сега и вече не може да стане друго минало (да е обратимо „сега“ като друго минало, алтернативно такова). Трудността е, че когато миналото се интерпретира (само) като непроменливост, така опираме или в механично-материалистичен детерминизъм без цел, или в идеалистичния му вариант на „съдба“ с цел – че всичко вече се е случило, защото е трябвало да се случи само по този начин, по който се е случило, понеже не е можело да се случи по друг начин; всичко това още повече – предвид аргументите, че времето не е реално – като у МагТазарт, както и същото с пространството (а именно то играе решаващата роля във възхновената от Фреге критика от страна на Витгенщайн срещу програмата им с Ръсел предвид разликите между нещо, факт, обект, смисъл, значение, комплекс, единичност и гр. пог., най-вече от гледна точка възможността за изобразяване на пространствени отношения между тях, т.е.: за картографиране на убежденията). Какво означава, че нещо се е случило след друго (формално, като рег – не като задължителност, неизбежност...), се вижда от малък пример с ноти – ако свиря до-ре-ми, то след като вече съм ги изсвирил, първо е била изсвирена до, после ре и накрая ми – до е преди ре, ре е преди ми и до е преди ми, след като са изсвирили, или ре е след до и ми е след ре и ми е след до (до времето, в което съм спомнял си цялата редица). Нотите показват точно какво означава „преди“ и „след“ и защо е безполезно да се говори с използването на тези думи, включително – защо е безполезно да се дебатира по това има ли пълен детерминизъм, или няма пълен детерминизъм, или дали изобщо няма детерминизъм (във всички тези варианти се предпоставя, че някакви неща се случват както „преди“, така и „след“ други поради определени причини!).

Работното определение на времето е, че то е това (неговото „преминаване“ е), което е конюнкция от – а) да има близко и по-близко, и б) по-близкото да е близко, а б) близкото да е по-близко, и в) по-близкото да е по-далечно, а в) близкото да е далечно: в този „рег“, когато тече от бъдеще през настояще към минало (да го наречем: „от горе надолу“). Ако то течеше в обратна посока и в обратен рег, от минало към бъдеще обаче, то пак щеше да е същото, без разлика (при връщане на лентата „от долу нагоре“).

Но тогава в какъв смисъл бихме могли да употребяваме думите „преди“ и „след“ и трябва ли да се употребяват изобщо те, след като не обясняват нито времето, нито причинността като функция? Те имат значение и полза, употреба само в линейност, не и в кръговост и обратимост, а при определението на времето като комбинации от близост и далечност, „преди“ и „след“ – са точно (ако не и – по-малко) толкова безсмислени за ориентация във времето, колкото „ляво“ и „дясно“ или „тук“ и „там“ в пространството, което се доказва от горната работна дефиниция на времето чрез конюнкции на комбинации от „близко“ и „далечно“, освен ако не решим, че времето следва да се определи по друг начин чрез непроменимост на отношенията между точките на събитията. Само че в такъв случай, ако то тече наобратно, те пак няма да са променими: за времезнанието „преди“ и „след“ са двусмислени – тогава редът се запазва и наопаки и комбинациите от близост и далечност се запазват като преходи на степените, и колкото тече времето от минало през настояще към бъдеще, от гледна точка на човека (субективно), толкова тече времето и от бъдеще през настояще към минало, от гледна точка на времето (обективно). Кое то означава, че то не тече – и че всичко това е само илюзия, защото, както отбелязва МакТагарт, миналото е било едно „сега“ (цялото минало се състои от всички вече били „сега“ и при миналото не е ясно дали то има начало, но е ясно, че има поне един край, в смисъл на страна, не на завършек на редицата, и че този край постоянно се мести, опирайки в нашето „сега“, като цялата редица се удължава и нараства), а бъдещето ще бъде едно „сега“ (но тук има разлика, и то много голяма, с миналото – та нали съвсем не е необходимо бъдещето да е дълго, то може да свърши всеки момент просто в точката, която е преди сегашното сега, и ние не знаем това, нито защо е така; налице е асиметричност, неравнопоставеност между минало и бъдеще!) – но бъдещето не може да бъде нищо, ако вече него не го има предпоставено като съществуващо, макар и в друго „сега“, а не в това наше „сега“ – в „сега“-то, в което то ще се въплъти. Тогава „цялото време“ е едновременно и възможно само да се мисли, но не и да се случва като много времена – едни много „сега“, но не определени чрез, като последователност – защото тогава те биха били в едно време, не и в смисъла на едновременност, защото биха били в едно време (по МакТагарт срещу Брадли), а в смисъла на безкрайно малко едно-спрямо-друго разместени неща, които са като части от цяло, без да са цяло от нищо, защото са само един ред, подреденост, структура и все пак са разместени, са разположени така в подредбата си, че заемат повече измерения, отколкото в последователността на линията или в „съвместността“, съ-съществуването на (в) равнината.

Пълния текст четете в сп. „Философия“, кн. 4, 2017 г.

Несъответствия в програмата по география и икономика за VIII клас

Откъс от „Как би трябвало да изглежда новата учебна програма по география и икономика за VIII клас?“

Иван Дреновски

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Илиана Русева

4. СУ „Проф. Джон Атанасов“ – София

Увод

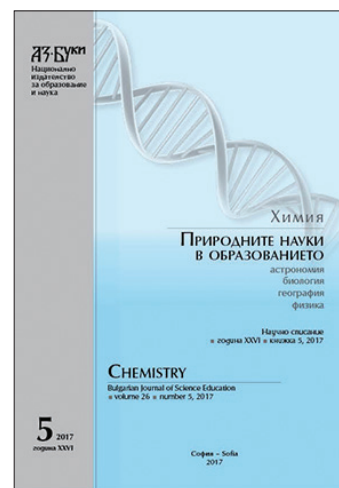
Похвално е, че с приемането на Закона за прегучищното и училищното образование (ЗПУО) и свързаната с него промяна в учебните планове и програми по предмета география и икономика в VIII клас се възстанови изучаването на учебно съдържание по физическа (природна) география. Става въпрос за теми, изучавани в няколко университетски курса на специалност „География“ – геология и геоморфология, климатология, хидрология, биогеография, почвознание и ландшафтознание. Това са дисциплини, залагащи основата на „философията на естествознанието“, както някога съвсем справедливо е била наричана географията.

За да бъдат тези разнородни знания трайно усвоени от учениците, е необходимо поднасянето им в подчертана причинно-следствена обвързаност. Подобна логически извържана последователност на изложението би допринесла за по-уълготрайни и взаимнообвързани знания за същността, развитието и зависимостите между изучаваните предмети, процеси и явления. Не точно това обаче предлага структурата на новата учебна програма по география и икономика за VIII клас.

Структурни недостатъци и несъответствия в учебната програма

Неразбираемо е как при толкова разнообразно в тематично отношение учебно съдържание в програмата са обособени само две основни теми – „Планетата Земя“ и „География на природата“. При това те са крайно несъразмерни като обем – първата само с две подтеми, а втората – с

Заглавието е на редакцията

Главен редактор

Проф. д.х.н. Борислав Тошев
E-mail: toshev@chem.uni-sofia.bg

Редактор

Георги Дянков
0887 81 27 67
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: science@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 5/2017:

NEWS

47-а национална конференция на учителите по химия
Journals of Interest: A Review (2016)

LETTERS TO THE EDITOR

„Наваксването“ в VII клас, или дирижираният хаос в „прилагането“ на новия образователен закон / И. Дреновски, И. Русева

Как би трябвало да изглежда новата учебна програма по география и икономика за VIII клас / И. Дреновски, И. Русева

On the Placement of Hydrogen and Helium in the Periodic System: A Response to Cvetković and Petruševski / M. Labarca (Argentina), A. Srivaths (India)

A Comment on the Srivaths
– Labarca Periodic Table /
E. Scerri (USA)

EDUCATION: THEORY AND PRACTICE

Преживяването на удоволствие –
фактор за благополучие в обучението
по биология / *Н. Герджикова*

Higher Education in Engineering and
Technology – the Present Scenario /
*T. G. Balachandran, S. Sendil Velan
(India)*

CURRICULUM MATTERS

Проектиране на образовател-
на технология по „Инженер-
на екология“ / *Н. Илиева, Е. Бояджиева*

Dissipation of Heat: Essential
Feature of Cyclic Irreversible Processes /
J. Ahmad (Botswana)

TEACHING EFFICIENCY

Investigating the Ability of 8th Grade
Students to Design an Experiment
Through Guidelines as a Part of the
National Chemistry Competition Test /
*M. Stojanovska, V. M. Petruševski
(Macedonia)*

Context-Based Student Research
Project Work Within the Framework of
the Analytical Chemistry Course / *N.
Stozhko, B. Bortnik, A. Tchernysheva, E.
Podshivalova (Russia)*

EXPERIMENTS

Synthesis of TiO_2 – M (Cd, Co,
Mn) as a Photocatalyst Degradation of
Methylene Blue Dye / *C. Purnawan, S.
Wahyunningsih, D. N. Aisyah (Indonesia)*

A Novel Approach for Kinetic
Study of Alkaline Hydrolysis of Ethyl
Acetate / *Mala Das Sharma, U.S.V.R.
Hymavathi (India)*

FROM THE RESEARCH LABORATORIES

Effect of Different Cadmium
Concentration on Some Biochemical
Parameters in 'Isa Brown' Hybrid
Chicken / *I. Haziri, A. Rama, F. Latifi
(Kosovo), D. Beqiraj-Kalamishi
(Albania), I. Mehmeti (Norway), A.
Haziri (Kosovo)*

SCIENCE AND SOCIETY

Phytochemical and in Vitro
Antioxidant Studies of Primula Veris
(L.) Growing Wild in Kosovo /
*I. Rudhani, F. Raci, H. Ibrahim, A.
Mehmeti, A. Kameri, F. Faiku, M.
Majlinda, S. Govori, A. Haziri (Kosovo)*

PAST TIMES

Педагогическа поема (Макарен-
ко, 1949) / *Б. Тошев*

цели 19. Много по-добър вариант би било обособяването на поне четири или пет основни теми (раздела) с по четири до шест урока за нови знания във всеки от тях. Много по-важно в случая е не толкова оформлението, колкото последователното и ясно изложение на учебното съдържание. В това отношение биха могли да се направят галеч повече размествания и промени, налагащи се от несъответствията и несвършенствата на новата учебна програма.

На първо място, неразбираемо е защо понятието „природен компонент“ се въвежда в един от предпоследните уроци за нови знания, чак в подтема 2.16, при положение че още в програмата по география и икономика за V клас се очаква учениците да обясняват „особеностите на природните компоненти и връзките между тях“. Следва да припомним, че аналитичното изучаване на природата на Земята и нейния геосферен строеж се основава на изясняването на особеностите и характеристиката на главните природни компоненти във всяка геосфера. Ето защо понятието „природен компонент“ трябва да се въведе още в подтемата за геосферния строеж на Земята.

Добре е в тази подтема да се изясни и генетичният ред на формиране на отделните геосфери, който да се отчита при по-нататъшното изложение – литосфера, атмосфера, хидросфера, биосфера и педосфера. Това, между другото, е и общоприетият йерархичен ред на природните компоненти (фактори). В настоящата програма обаче този ред е нарушен поне на две места. Първо – започва се с изучаване на атмосферата и хидросферата, след което идва литосферата!? Второ – педосферата е поставена преди биосферата. По този начин се разкъсва възможността за естествен преход от първите теми за формата, размерите и движенията на Земята, като космическо тяло, към изучаване на нейния вътрешен строеж – ядро, мантия и земна кора. Също така напълно логично е след изучаването на хидросферата и Световния океан, където се е зародил животът на Земята, да се премине към характеристиката на биосферата. Едва след това би следвало да се изучава педосферата, тъй като е общоизвестно, че почвите се формират в резултат от взаимодействието на всички други природни компоненти, т.е. изпитват тяхното силно влияние и стоят в края на генетичния и йерархичен ред. Съвсем естествен преход оттука нататък би било обяснението за формиране на природните комплекси (ландшафтите) и природните зони на Земята.

Последователността на тези важни естествени причинно-следствени връзки между природните компоненти и геосфери е и залог за по-лесно и трайно усвояване на знания за тях. За съжаление, в новата учебна програма по география и икономика тази последователност е сериозно нарушена.

Този недостатък се повтаря и в някои подтеми. Така например чак в края на раздела за атмосферата се въвежда понятието „климатообразуващ фактор“, при положение че преди това са изучени особеностите на слънчевата радиация, топлинния режим, изпарението и общата атмосферна циркулация. Отново, както е казал народът, „конят се впряга след каруцата“. Хубавото в случая, че поне го има. В два други случая обаче двигателят на процесите и обясненията липсва. Доста странно е, че в подтемата за обща атмосферна циркулация никъде не се споменава като изискване въвеждането на понятието „атмосферно налягане“ и изясняването на факторите и особеностите за неговото изменение. Също така никъде не се въвежда и терминът „климатични елементи“, независимо че се изисква харак-

теристиката на климатичните пояси да става именно при тяхното отчитане. В тази връзка, следва отново да се подчертае, че още в програмата по география и икономика за V клас се очаква учениците да обясняват „факторите и елементите на климата“. Също там се въвежда и понятието „атмосферно налягане“ и се обяснява неговата връзка с ветровете, което в програмата за VIII клас е пропуснато да бъде надградено.

За сметка на пропуските или по-късното въвеждане на определени понятия други се вмъкват преждевременно в програмата. Пример за това е изискването за дефиниране на идеята за устойчиво развитие. В нейната основа е залегнало търсенето на баланс между опазването на природата, развитието на икономиката и задоволяването на непрекъснато нарастващите потребности на обществото. Определено въвеждането на това понятие в първата част на 72-часовата програма по география и икономика за IX клас, каквато се явява учебната програма за VIII клас, е изпреварващо. Нормално е това да се случи едва след изучаване на географията на населението и стопанството, в последните уроци на учебната програма за IX клас.

Какво предлагаме?

Преструктуриране на учебната програма по география и икономика в VIII клас в съответствие с направените по-горе коментари и приведени аргументи. Според нас учебната програма би могла да има следната примерна структура.

1. Планетата Земя с подтеми:
  - 1.1. Форма и размери на Земята;
  - 1.2. Движения на Земята;
  - 1.3. Природни компоненти и геосферен строеж на Земята;
  - 1.4. Литосфера. Тектоника на плочите;
  - 1.5. Ендогенни процеси;
  - 1.6. Екзогенни процеси.
2. Атмосфера с подтеми:
  - 2.1. Състав, строеж, процеси;
  - 2.2. Климатични фактори и елементи;
  - 2.3. Топлинен режим на атмосферата;
  - 2.4. Изпарение, влажност, облаци, валежи;
  - 2.5. Атмосферно налягане и обща атмосферна циркулация;
  - 2.6. Климатични пояси и области.
3. Хидросфера с подтеми:
  - 3.1. Световен океан;
  - 3.2. Движения на океанската и морската вода;
  - 3.3. Води на сушата – подземни води, езера, блатата и ледници;
  - 3.4. Води на сушата – реки.
4. Биосфера, педосфера, природни комплекси, ресурси, глобални проблеми с подтеми:
  - 4.1. Биосфера;
  - 4.2. Педосфера;
  - 4.3. Природни комплекси и природни зони на Земята;
  - 4.4. Природоресурсен потенциал;
  - 4.5. Глобални проблеми.

Пълния текст четете в сп. „Химия. Природните науки в образованието“, кн. 5, 2017 г.

Въпросът за мотивацията в съвременното образование

*Откъс от „Мотивацията като фактор
от обучението“*

Милена Такиева

Висше училище по телекомуникации и пощи

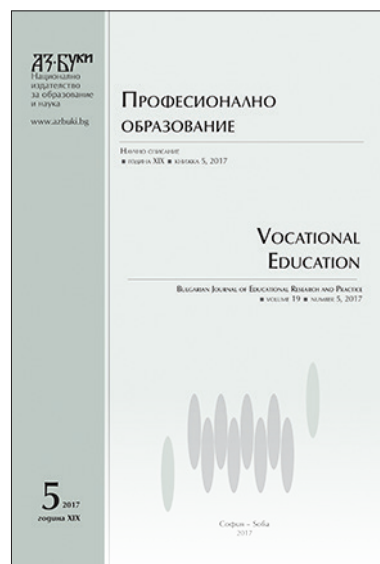
В съвременното образование въпросът за мотивацията за учене без преувеличение може да се нарече централен, тъй като мотивът се явява източник на дейността и изпълнява функции на побуждане и смислообразуване. Дейност без мотивация или не се осъществява изобщо, или се оказва крайно неустойчива. От това как се чувства в определена ситуация даден студент, зависи обемът на усилията, които той ще приложи в учението. Ето защо е важно целият процес на обучение да предизвиква у обучаващия се интензивно вътрешно влечение към знания и напрегат умствен труд.

Вследствие на лични мои наблюдения, разговори с множество студенти и проведена анкета в интернет мога да твърдя, че почти всички първокурсници прекратяват прага на университета с големи амбиции, силна мотивация за постижения и воля за успех. Какво се случва обаче по-нататък? Дори и без да сме специалисти, можем да забележим как след първия семестър ентузиазмът и мотивацията силно спадат – дори само като наблюдаваме прогресивното намаляване на посещаващите лекциите и семинарните занятия в течение на семестрите и общия спад на академичната успеваемост. Какви са причините за тази тенденция? За да открием отговора на този въпрос, трябва първо да си отговорим на въпроса – кое всъщност кара студентите да учат?

Целта на настоящата разработка е да се характеризира мотивацията за учене и да се предложат мерки за повишаване мотивацията за учене сред студентите.

За постигане на тази цел трябва да се дефинира понятието мотивация; да се характеризират мотиви-

Заглавието е на редакцията

www.vocedu@azbuki.bg

Главен редактор

Проф. д-р Тоня Георгиева
E-mail: tonia@au-plovdiv.bg

Редактор

Николай Кънчев
0888 81 56 45

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: vocedu@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Професионално образование“, кн. 5/2017:

МЕТОДИКА И ОПИТ

Проучване на потребителския интерес към селскотуристическия продукт в региона на Средните Родопи / *Иванка Лулчева, Славена Димитрова*

Училището среща икономиката / *Кармен Щрук*

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Разрешаване на конфликтни ситуации в училище от учители медиатори / *Татяна Дронзина, Бисерка Михалева*

УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

Прилагане на услуга за професионална ориентация и реализация на лица с увреждания в Република Кипър / *Милен Замфиров, Михайлица Хараламбус*

ХРОНИКА

Пътица за подобряване на оценяването и признаването на резултати на учащите / *Емилиана Димитрова*

ПЪТЯТ КЪМ УСПЕХА

Мотивацията като фактор от обучението / *Миlena Такиева*

Оценка на конкурентоспособността на телекомуникационен оператор / *Таня Киркова*

УЧИЛИЩЕ ЗА УЧИТЕЛИ

В настоящия брой представяме:
Основно училище „Стою Шишкков“ – с. Търън, община Смолян

Управление на промените / *Диана Димитрова*

Педагогически етюди / *Диана Димитрова*

Трудно е да бъдеш различен / *Стефанка Пампорова*

Изкуството на древните майстори във виртуална работилница / *Диана Димитрова*

В настоящия брой представяме:
Математическа гимназия „Академик Кирил Попов“ – Пловдив

Лидер в иновациите / *Гергана Петрова*

Междупредметните връзки – мотивиращ фактор за ново качество / *Ивайло Старибратов, Цветана Димитрова*

Проблеми на функционално-стилистичния подход в обучението по български език в програмния етап на училищния етап / *Пенчо Раянов*

Компютърна графика в математическа гимназия / *Румен Манолов, Ваня Шипчанова*

Високотехнологична идея за обучение на високотехнологичните ни ученици / *Ивайло Старибратов, Борис Михайлов*

ме за учене сред студентите; да се посочат причините за спад на мотивацията сред студентите.

Какво всъщност е мотивация? Мотивацията, в най-общ смисъл, може да се дефинира като процес на подтикване на себе си и останалите към дейност, която да води към постигане на личните цели. Сложността на мотивацията е в това, че съществува огромно количество разнообразни и конкретни човешки потребности. Хората безспорно се различават, различни са и техните цели, и типове поведение, които водят до постигането на целите им.

За много голяма част от младите хора в България висшето образование е единственият възможен път за успешна самореализация на пазара на труда. Основният им мотив за учене е евентуалното високо заплащане. Повечето от студентите обаче поради недостига на финансови средства започват работа още от средата на първи курс, което логично води до спад на мотивацията за учене. Освен това студентът може да получава доста високо заплащане за неговата квалификация и съвсем естествено да си зададе въпроса: „Защо да продължавам да уча, след като сега ми плащат по-добре, отколкото ще ми плащат, когато завърша?“

От друга страна, това са само част от причините за спада на мотивацията за учене. Повечето от студентите започват следването си с много високи очаквания относно бъдещите преподаватели, качеството на обучение и евентуалните възможности за квалификация. И това е съвсем нормално. Какво се случва обаче? Оказва се, че университетът галеч не е това, което са си представяли. Качеството на обучение е лошо, преподавателите гледат работата си през пръсти, изискванията са силно занижени. Последствията – разочарование и липса на всякакво желание за учене.

Въпреки това мотивацията е временно и динамично състояние, което не трябва да се бърка с индивидуални черти от характера на човека или емоционални състояния. Тя стимулира индивида в неговите усилия към постигането на желаните цели, като най-често това са успехи, възнаграждения, награди (в спорта), високи постижения, за които се изисква висока мотивация, но също така и за ежедневни или обичайни дейности към постигането на определен резултат.

През месец ноември на 2015 г. бе проведено Националното проучване на професионалната ориентация и мотивацията на студентите в България. Изследването обхваща 12 477 студенти в страната, което съставлява над 10% от студентите в България. Извадката е национално представителна за ВУЗ и за студентите в тях по университет, курс, специалност, пол и регион. Данните бяха събрани чрез стандартизиран въпросник, попълвани от студентите на хартиен носител в университетите и онлайн. Целта на проучването бе да се проследят очакванията, нагласите и подготовката за професионална реализация на студентите у нас. Основните теми на изследването са: удовлетвореността от образованието; очакванията и нагласите по отношение на бъдещ работодател и кариера; подготовката на студентите за бъдеща работа и желаните области за развитието. Резултатите от изследването показаха следното.

– Повече от 80% от студентите в България са доволни от образованието, което получават. Удовлет-

вореността от образованието спада с течение на времето – студентите от IV курс са с 25% по-малко доволни от първокурсниците. Причини за това са както по-голямата информираност за това какво се иска от тях на пазара на труда, така и фактът, че все повече студентите от III и IV курс вече са провели стаж или практика по специалността си и имат реална преценка за наученото.

– Най-удовлетворени от образованието си са студентите, чиито специалности им позволяват лесно да си намират работа – банки и банково дело, застраховане, счетоводство. Студентите от началните курсове в по-голяма степен споделят убеждението, че образованието, което получават, им дава възможност бързо да си намерят работа.

– Заплащането, кариерното развитие и възможностите за допълнително обучение са трите водещи мотива при избора на работодател. С преминаването в по-горен курс нагласите се променят, заплащането отстъпва като мотивиращ фактор за сметка на нуждата от продължаващо обучение. Добрият мениджмънт и обучението се превръщат във водещи фактори с приближаването на започването на първа работа.

– Студентите имат сравнително реалистични очаквания за първа заплата, но немалка група очакват по-високи стартови заплати от предлаганите. Обучаващите се по специалности, които са търсени на пазара, са добре информирани за нивата на възнаграждение и за това, че има голяма нужда от такива специалисти в момента. Ето защо младите инженери и фармацевти имат най-високи очаквания към заплатата си.

– Най-мотивирани от заплащането са студентите в инженерните специалности (автоматизация, енергетика, транспортна техника, хидравлична, пневматична и топлотехника), биотехнологи и счетоводство. Сред студентите, за които заплащането не е основна причина за избор на работодател, са както изучаващите хуманитарни дисциплини, така и бъдещите специалисти от областите туризъм, компютърни технологии, електротехника, индустриален мениджмънт и инженерен дизайн. За ИТ специалистите това се обяснява с тяхното усещане, че високото заплащане е вече гаденост и те вече търсят възможности, които да им позволят да се изградят като професионалисти.

– Маркетингът, инженерните дейности и финансите са трите най-желани от студентите области за професионално развитие. Сред най-предпочитаните сектори от икономиката са: банки и финанси; търговия; туризъм; държавна администрация; информационни технологии; счетоводство и администрация; образование.

– Близо 60% от студентите в България не работят по време на обучението си. Едва 18% от обхванатите в проучването са заети с работа, която ги развива професионално. 20% от студентите планират да си търсят постоянна работа едва след завършването на магистърска степен. Преобладаващата част от анкетираните имат желание да започнат магистратура непосредствено след приключване на бакалавърска степен. 50% от студентите биха си търсили работа в чужбина, като най-предпочитана е Западна Европа.

– Практическата подготовка на студентите за започване на работа е незадоволителна. Базовите компютърни умения, които се изискват от бизнеса във всички професионални сфери, са на ниско ниво, дори и като самооценка на студентите, която невинаги се припокрива с реалността. 43% от студентите в София и 28% от студентите в страната самоопределят нивото си на владеене на английски език като високо. 57% от студентите не са били на стаж, а като основни причини за това се посочват „защото не се изисква“ и „защото нямам информация как да си намеря стаж“. Само 15% са били на студентски бригади в чужбина. Същевременно над 85% смятат, че са добре подготвени за интервю с работодател.

Резултатите от проучването дават по-ясна представа за професионалните нагласи, ориентация и пригодност на младите хора у нас и ще допринесат за подобряване на възможностите за тяхното успешно кариерно развитие. На база на получените резултати, за да се повиши мотивацията сред студентите, е необходимо да се направи следното.

– Да се осъществи своевременна обратна връзка студент – преподавател. За съжаление, много малко са понастоящем преподавателите, които не гледат на аудиторията като на публика, пред която трябва да се изявят, а се включват в активен диалог със студентите, задават им въпроси, обсъждат неясните моменти и като цяло, създават творческа атмосфера за работа и учене. Когато преподавателят не се стреми да задържи вниманието на студентите, като се обръща към тях, те се разсейват, губят интерес, записват механично и накрая съвсем основателно се питат „Вф, защо ли изобщо дойдох днес, какъв беше смисълът?“. И действително, ползата от една такава „лекция“ е минимална. Необходимо е преподавателите във висшите учебни заведения сериозно да преосмислят стила си на обучение и „да вкарат малко живот“ в лекциите си. Учебната работа трябва да бъде едно малко предизвикателство, учебните задачи да са автентични и реални, защото само тогава предизвикват заслужен познавателен интерес у учащите се. Изключително важно за поддържането на високо равнище на мотивацията за учене е изграждането и подчертаването на идентичността на всеки студент в качеството му

на активно участващ в обучението. А не да се гледа на студентите като на някаква обща маса, подлежаща на манипулации.

– Подобряване на материалната база и добрите условия за учебна дейност. За съжаление, по тези показатели изобщо не можем да се сравняваме с развитите европейски страни. Трудностите в намирането на информация, свързани с липсата на достатъчно източници в библиотеките, и затрудненият достъп до интернет могат да се окажат сериозно препятствие и силно да понижат мотивацията за учене на студентите. Освен това тук се включват лошите битови условия в Студентски град. Липсата на достатъчно жизнено пространство и подходяща атмосфера за учебна дейност допълнително потискат студентите и снижават мотивацията им за учене. Необходимо е да се обърне внимание върху повишаването на качеството на материално-битовите условия, влагането на средства за ремонтни работи и закупуването на техника и книги, за да имат българските студенти подходяща среда, в която безпроблемно да могат да учат и да развиват способностите си.

В заключение може да се посочи, че повишаването на мотивацията за учене всъщност е нелека задача, чието успешно изпълнение не зависи само от външните фактори. От голямо значение са и личният стремеж към самоусъвършенстване на всеки студент, любопитството, творческото мислене, оптимистичният поглед към живота. Всеки сам за себе си трябва да открие своя път, своя смисъл, за да си отговори на вечния въпрос „Кой съм аз и какво искам да постигна в живота си?“.

Пълния текст четете в сп. „Професионално образование“, кн. 5, 2017 г.

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/420-04-70, 02/420-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз-буки“

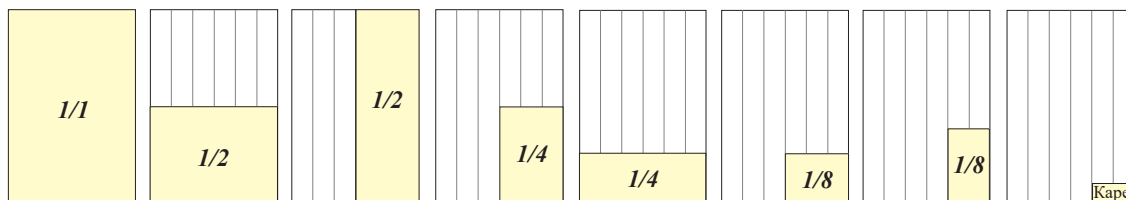
1. Стандартни карета на вътрешна страница:

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница – 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница – 256 мм/194 мм – 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница – 256 мм/97 мм – 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница – 125 мм/97 мм – 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

2. Цени за реклама на първа и последна страница – по договаряне

3. Влагане на стандартни вложки с тегло до 20 г – 80 лв. за 1000 бр.

4. Влагане на нестандартни вложки – по договаряне.

Научно-методическите списания на издателство „Аз-буки“

1. Цена за вътрешна страница

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора, трета или четвърта корица – по договаряне.

3. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз-буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

4. Влагане на вложки – по договаряне.

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз-буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2017 г.